

ԴՐԱՆՍԻՆՈՒԱՆԻՈՅ ԵՂԻՍԱՐԵԹՈՒՊՈՒՄԻՍ ՀԱՅԱՔԱՂԲԻՆ

ՕՐԷՆ ՍԴԻՐ ԻՇԽԱՆ ՈՒԹԻՒՆԸ

(Տես յ'էջ 104)։

ԱՅՆ խստութիւններն, արգելքները ու դրամական տուգանքները, զոր սահմանած դրած է Եղիսարեթուպոլսոյ գլխաճը՝ Հրեշտակ Տեառնէն ետեւ գինի ծախելու և խմելու, գաւազան կրելու, քաղաքային ժողովին ներկայ ըլլալու նկատմամբ՝ և այլն, բան մը չեն՝ համեմատելով այն սաստիկ պատժոց հետ, զոր սահմանած ու դորժագրած է օրէնսդիր իշխանութիւնը՝ թանկագին ու նորակերպ հագուստներ հագնողներուն և չուայլ զգեստներ մտցընողներուն համար։

Ասոր նկատմամբ Դրանսիուանիոյ Կերպայ հայաքաղաքը հրատարակուած Արմէնիա հունգարերէն ամսաթերթը, իւր Ապրիլի թուոյն մէջ « Զգեստուց չուայութեան չափաւորութիւնը » վերնագրով փոքրիկ տեղեկութիւն մը բերաւ, Եղիսարեթուպոլսոյ գիւանին ձեռագիրներէն առնելով¹⁾։ Ասոր մէջէն կ'իմանանք ի մէջ այլոց, թէ քանի մը հոգի պատժուեր են, իրենց վիճակէն վեր ու թերեւս ոչ այնչափ վայելուչ զգեստներ ու ոսկւոյ և արծաթի ժապաւէնով զարդարուած հագուստներ կրելուն համար։

Ընթերցողք անշուշտ կը ծիծաղին, երբ կարգալու ըլլան, օրինակի աղագաւ, թէ « Մէղտեսու Գիրգորին ընկերն և քուրն կիլապտոնով նաշխած ձերնոց քալուցիլին . տվաւ ճուրում էրկուսին սէպն 4,76 » . — կամ թէ « Լուսիկին ո. հ. Ա. Ամիրային ընկերն քալուցիլէ մանճէղնուն վրայ գուգիշ կիլապտոնով խարն, տվաւ ճուրում. 3 » . և այլն։

Եւ ստուգիւ տարօրինակ բան մը կ'երեւայ մեզի հիմակ, որ պատժեն անձ մը, որովհետեւ փառաւոր հագուստ կամ ոսկեհոռ հանդերձ հագներ է։ Սակայն եթէ փոխադրենք մենք զմեզ նախորդ դարուն առաջին կիսուն, և թէ նկատենք այն ատենի պարագաւ.

¹ Տես Armenia ամսաթերթ, էջ 133. — Szamosuyvár.

ները, հայ ազգին բարոյականն այն միջոցին . և ի վեր քան զամենայն եթէ մտածենք որ անտարակոյս նախընթաց օրէնք կամ որոշմունք մ'եղած պիտ' որ ըլլայ ասոնց նկատմամբ, այն ատեն ուրիշ աչքով կը տեսնենք, ուրիշ կերպ կը գտնենք այս պատժական իրերը . . . »

Հայ ազգը՝ արդէն վաղեմի ժամանակէն, գրեթէ շարունակեալ գերութեան մը լուծին տակը կ'ընկնէր : Պարսիկք ու յոյնք, ետքէն թաթարական խմբերն ու Եգիպտոսի սուլդաններուն բանակները, երկիրն ամէն գիւրդով ու հրով կ'աւրէին ու կ'աւրջտրկէին . . .

Շատ բնական է երեւակայել, թէ այսպիսի պարագաներու մէջ, ազգը՝ խեղճութենէ ու ողորմելութենէ, նեղութիւն քաշելէ ու տանջանք կրելէ զատ բան չէր գիտեր :

Պատմութիւնը կը ստուգաբանէ, որ երբ դառնութեան բաժակն ալ լեցուցաւ, ժողովրդեան ազնուագոյն մասը՝ պանդխտութեան դաւազանը ձեռքը, Հայաստան թողուց և ի Ղուիմ, լեհաստան, Մոսկովիա, Պոլսովինա և ասկից ալ ետքէն կարպաթեան լեռներն անցնելով Դրանսիլուանիա հասաւ, ուր քիչ մը տեղաւորուեցաւ և ազատութեամբ շունչ առնելու սկսաւ :

Հոս՝ սովորութիւններն ու յարաբերութիւնները բոլորովին տարբեր էին մայրենի երկրին սովորութիւններէն : Աս երկիրներուն մէջ իգական սեռն ազատ էր, ընկերութեան մէջ կրնար մաս ունենալ, ինք զինք հրապարակական հանդիսութեանց մէջ կրնար ցուցնել : Բայց բնական էր նաև որ շրջակայ ազգաց սովորութեանն ու իր վիճակին և կարողութեանը համեմատ կրնար ու պէտք էր հագուիլ : Միայն թէ այս վերջին պարագան կրնար էրիկ մարդիկներու աչքին փուշ մը, վէճք մ'ըլլալ : Ու իրօք ալ, ինչպէս կ'ենթադրենք՝ այս բանը կը վիրաւորէր արանց աչքը ու սիրտը, որոնք իրենց պապերէն տեսած ու լսած էին թէ կնիկ մարդը մնայ տունը, կրթէ տղաքը, ըլլայ ու մնայ այնպէս, ինչպէս էին իրենց մամերը Հայաստանի մէջ :

Հաւանական է, որ ասկից սկսած ըլլայ անմիաբանութիւնն ու տոգոհութիւնը՝ մէկ կողմանէ արանց ու կանանց մէջ, մէկալ կողմանէ իշխանութեան ու քաղաքացւոց մէջ :

Եղիսաբեթուպոլսոյ քաղաքին՝ անցած դարուն արձանագիրները աչքէ անցընելով՝ հանդիպեցայ անանկ օրէնքներու, որոնք չափ կը դնեն կանանց հագստին . ու կ'որոշեն թէ ի՞նչ տեսակ զգեստներ պիտի գործածեն ու պիտի չգործածեն : Օրինագիր իշխանութիւնը կուտայ նաև իւր բանաւոր պատճառները : Վասն զի կը տեսնենք, կ'ըսէ, որ քանի կ'երթանք նորանոր ու աւելորդ հագրատեղէններ կը մտնեն գործածութեան մէջ, անոր համար կ'ու-

գեներ մեր փոքրիկ քաղաքէն աղքատութեան պատճառները... հպարտութիւնը, փառամոլութիւնը դուրս ընելու. որովհետեւ հիմակուան ժամանակս այնչափ բարձրագոյն եղեր է հպարտութիւնը, որ չենք կրնար զանազանել թէ ո՞վ է աղքատն ու ո՞վ է հարուստը » : Ուրիշ տեղ ալ կ'ըսէ. « Օտար մեծամեծներէ լսեցինք մեր ականջներովը թէ Հայերն ի՛նչ անպատմելի հարստութիւն պիտ' որ ունենան, որ ասանկ հագուստներ կը կրեն : Մենք ալ կը տեսնենք — կ'աւելցընէ օրէնսդրութիւնը — թէ այս տեսակ հագստեղէնները մեզի համեմատ չեն » և այլն :

Թէ իրօք թանկագին հագուստներ ու գոհարեղէններ գործածելու սովորութիւնը կար այն միջոցին ազգայնոց մէջ, յայտնապէս կը տեսնուի դրուած օրէնքներէն. վասն զի օրէնք չի դրուիր այն տեղ ուր պատճառ ու հարկաւորութիւն չկայ : Ուստի իշխանութիւնն ասոր առջեւ առնելու համար, ուզեց արմատաքի խլել զեղծումը՝ յառաջ քան տարածուիլը :

Զգեստուց գործածութեան նկատմամբ տրուած առաջին — այսինքն 1738, յունուար 30 ին — օրէնքը բացարձակապէս կ'արգելու որ կանայք ոչ տունը և ոչ փողոցը չէփէչ կոչուած գլխանոցը գործածեն. ապա թէ ոչ, որ խաթունին գլուխն որ դռնէն այն գլխանոցը՝ զլխէն վար պիտի քաշեն, ու անկից զատ 12 մաճարի (ֆիօրին) պիտի վճարել տան :

Աւելորդ չէ այս որոշումն բառ առ բառ յառաջ բերել :

« 1738. ին ունվարի - 30 ին .

Ինչպէս որ խորհուրդ արին Պատուելի աղաչանները ու կապէցին ի ներքոյ հրամանի տակ՝ տէսնէլով օր քանի կերթայ նայ աւելօք՝ որ նոր հագըստներ արաչ կի բերին ու կանին, նա վալսնի¹⁾ դողնակ չէփէչին համար օր փափօլուդէյ արգիլած ըլլայ, որ ոչ տունը ոչ օրամը քալին անպէս չէփէչօվ, զէրայ որ Պիքային գլխը գլտփի նայ՝ չէփէչը պի աընըվի գլխուն, ու համ պի ճուրումվի այսչափ 12 մաճրի անպատճառ » :

Տասուիրեք տարի ետքը՝ — այսինքն 1750, յունիս 16 ին — եղած ժողովքին մէջ, թէպէտ — ինչպէս կը տեսնենք — ներուած է չէփէչ գործածելը, բայց ընդհակառակն շատ տեսակ զգեստեղինաց գործածութիւնը խստիւ արգելուած է, ոչ միայն կանանց, այլև արանց : Աս որոշման մէջ օրէնսդիր իշխանութիւնը մասնաւորապէս կը զբաղի այն պատճառաբանութիւններովն, որոնց համար շատ մը տեսակ զգեստուց գործածութիւնը կ'արգելու :

1, Wallis ըստած. ասոր սեռական է վայրենի :

Այս ժողովքին ընթացքն ու կարգադրութիւնը յաջորդէն է .

« Տեսնելով Պատուելի քաղաքը, օր քանի օր կերթայ, ալ իժով մէկ քան զմէկ կու անցվին հագուստ հագնելովը, անոր համար ութվայ Պ. քաղքին, օր ալ շատ հագուստուն մէջէն զայս ալ վար գրած ու նիշանած հագուստը արգիլած ըլլայ որ ամենեւին մարդ չի հագնի կամ ըզիւր տըղան չի հագցընույ, չէ թէ որ գըտովէր մարդ օր հրամանին չի հընազանդէր նայ գիտէնայ ուրուս որ գըտովի թէ մարդիկաց մէջ թէ օրամը թէ ուրեկցէ վրայէն պի արնըվի օր ալ մեծ ամօթը պիլայ և անոր ետեանց պի ճուրումվիալ :

Վասն որոյ այսուհետեւ կու արգիլվի, օր ամենեւին հէջ մարդու տղի գլխույ վերայալ հօրուդըր ¹⁾ չի գըտովի, մանէլայ, ²⁾ լանձուգ, ³⁾ մարգիտ, պօկլար ⁴⁾ և օգկայ զարդարանք գլխուն վրայ ամենեւին չի գըտովի զարտօր հարկէոր փարթայ, ու պըղնծէ ու պաղչի ջիչակ ըսուպօտ ⁵⁾ պիլայ. բայց գօրօնայ որն որ գլխուն վրայ օր կու դընին նայ պըղընծէ ալ ըսուպօտ չիլայ ու թէվի կապնալ որն որ կու կապին ըզնապիքը թեվին մէջտեղը ան ալ արգիլած ըլլայ ու վօվ իրեն Աստուծմէ տված գլխուն մագով օգդըվի ա-վեզըր ճակատը մագ չի կապէ. զայս հրամանին չի հնազանդօղը պիտայ ճուրում 24 մաճրի :

Ու վօրօվհետեւ աղջիկ տղոցը գլխուն վրայէն կու արգիլվի զարդարանքը, այն ալիժօվ ⁶⁾ կընտոցը գլխուն վրայէնալ արգիլած ըլլայ, որ չէփէչէն դուս ամենեւին օսգի, արծաթ, մարգիտ և ուրիշ զարդարանք չիլայ ըսուպօտ հագնելույ ի ներքոյ վերոյ դրեալ գօնտիձիայէն և ճուրումին տակը և զայս բունգդէրուն վրայ հաս-դատեց Պատուելի քաղաքը զՊատուելի Ա. օվանէսն օսգէրիչեանց տիրէգդօր օր իրեն հրամանքն ըզվօվօր տէսնուի հրամանին ընդէմ քալօվ կարենայ ըզճուրումը արնէլու, զոր ճուրումին զիրեքում փայը պիլայ Ա. տիրէգդօրինը և երկու փայը Պատուելի գըլ-նաճինը » :

Շարունակոչքիսն և վերջ գալ ամսաքերքով

Ա. ֆիֆԱԱ

1. Նորահար բառ մըն է կարծեմ, կէսը հունգարերէն (hay = մագ) կէսը գաղ-դիերէն (poudre = փոշի) :

2. Ձեմ գիտեր ինչ կը նշանակէ : Հաւանական է որ սխալ գրուած է, անշուշտ մանգէլա = mantille ըլլալու է :

3. Պղտի շղթայ. láno հունգարերէն բառ է, ու կը նշանակէ շղթայ. ուզ, այսինքն ուշ նուազական մասնիկ է :

4. Հունգարերէն բառ է, կը նշանակէ շրջանակի մէջ առնուած ակն պատուական :

5. Ներեալ, ազատ է, հրաման կայ :

6. Անշափ աւելի, մանաւանդ թէ :